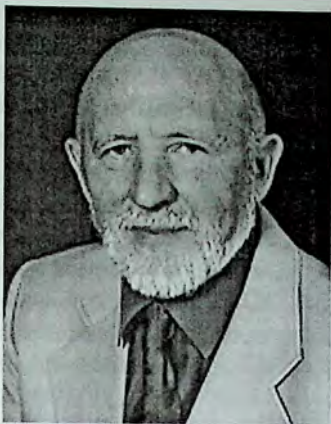

ИНТЕРВЮ С Д-Р РУДЕНКО ЙОРДАНОВ

- Какво си спомняте за екологичната обстановка в Русе през 80-те години на 20. век?

- Как да нарека спомен нещо, което въобще не е изbledняло и не се е отдалечило от мен, макар че са минали повече от двадесет години. Не е спомен и по друга причина – случилото се тогава в Русе не е злощастно изключение – то е брънка от многото екологични нещастия, причинени и причинявани до ден днешен от човек на човека.

Дали това ще е авария в ядрена електроцентрала, разлив от петролен танкер, или купища пластмасови бутилки в реките и язовирите – добавете сами останало – това е от нашето хищническо отношение към планетата, в която живеем, и липсата на морал в нашите човешки взаимоотношения. Но тъй като човек е така устроен, че онова, което преживяват другите, го вълнува, ала лично преживяното е най-ярко и най-силно, моите „спомени“ за онова, което се случваше в Русе през годините 1986-1988, са подобни на спомените на хиляди русенци – кошмарни видения на сивосинкавия цвят на въздуха особено в дните на безветрие, лютивината в носоглътката, паренето в очите и главоболието, бученето и съскането, което се чуваше при продухване на химическите инсталации и най-страшното – чувството на обреченост и безизходица, свързано с монотонната повторемост на този

кошмар. Ден и нощ, вчера – днес – утре, вчера – днес – утре и докога – никой не знаеше.

- Кои замърсяват въздуха на Русе тогава?

- Основният замърсител се виждаше на другия бряг на реката. Тъй наречените първа, втора и не знам колко още площадки на румънския химически завод, които и до ден днешен могат да се видят отсреща – надявам се, мъртви завинаги.

- Какви действия са предприемали тогавашните ръководители на Русе и Българското правителство за решаване на екологичния проблем на Русе?

- Първото действие може да се прочете в том 27. от събраните съчинения на тогавашния „първи ръководител на партията и държавата – другаря Тодор Живков” – неговото приветствие към „румънските другари” по случай откриването на този химически гигант на два километра от Русе. Не по-малко любопитно е и бездействието на тогавашния български посланик в Румъния – Петър Данаилов, в процеса на подготовката на химическия урод отсреща. Защото колкото и да се опитваме да обясняваме какво се е предприемало след построяването на урода, дважд по-важно е да бъдат видени персоналните отговорности ПРЕДИ вземането на решение за строителство. И след като кошмарът започна, вече беше много трудно да се спре. И още нещо, което не оневинява тогавашното българско държавно ръководство, но донякъде обеснява липсата на резултат от усилията да се повлияе на румънската страна пост фактум. Това беше своенравие и мегаломанията на „гения от Карпатите” Николае Чаушеску и маниакалността на неговата съпруга „академичан Елена Чаушеску”, които управляваха Румъния, водейки самостоятелна политика и опитвайки се да сътворят от плановата социкономика румънското икономическо чудо. Чудото не на-

стана, налегна ги глад и на този фон те вече „ни се водеха, ни се караха”. И последна грижа им беше какво мислят българите за техния химически завод край Гюргево и най-малко ги интересуваше русенското оцеляване. Вълнуваше ги единствено собственото им оцеляване. До онзи ден по Коледа на 1989 година, когато Христос щеше да изплаче в яслата край Витлеем, а те щяха да застанат пред дулата на вездесъщите калашници в тяхната особена, румънска версия (с ръкохватки и преди, и след пълнителя). Ако перефразирам един известен руски филм – това бяха особеностите на румънската самостоятелна политика. Бог да ги прости – и политиката, и нейните автори!

- Как вне като лекар оценявате въздействието на хлора и хлорните съединения, тровили въздуха на Русе, върху човека?

- Удивен съм, че и сега, след повече от двадесет години, все още битува тезата, че във въздуха на Русе е имало повишени концентрации само на хлор и хлорни съединения. Така и не се разбра какви точно са химическите производства на другите площадки на завода. И до сега ми е в акъла, че тогава се водеше войната между Иран и Ирак с използване на химически оръжия. И че никой от татък Дунава не искаше да каже какво точно се произвежда на другите площадки на завода. Може и да съм прекалено подозрителен, но в късните години на обгазяванията, уредите вече не показваха наличие на хлор и хлорни съединения във въздуха, а общотоксичните прояви при вдишването на уж безвредния русенски въздух водеха до главоболие, отпадналост, гадене, намаляване на жизнения тонус и още много неприятни последици, които ни караха да се разминаваме като сенки по улиците. И никога да не е ясно какво точно ги причинява, след като, ако се вярва на уредите, хлор във въздуха вече няма. Според професор Монов, виден

токсиколог на републиката, май цялата работа не мирише на хлор, а на русенски превземки. За целенасочени медицински изследвания Министерството на здравеопазването си правеше оглушки. А отсреща румънците и дума не даваха да се продума за контрол върху самите производствени площадки. Това не беше просто наглост. То си беше престъпление, което все още очаква своя Нюрнберг. Но няма да го дочака.

- Имате ли неприятни спомени, породени от обгазяванията?

- Обърнете въпроса, за да осъзнаете неговата нелепост. Тоест – имам ли приятни спомени от обгазяванията? Да отговарям ли?

- Какво си спомняте за протестите на русенци срещу обгазяванията?

- Чашата преля, когато децата на Русе, изведени на манифестация в прослава на щастливото си детство, трябваше да дишат отровния въздух, ползвайки за филтър пионерските си връзки. Това беше знак за онези манифестации. Беше ред на протестите. И те започнаха, защото нямаше как да не започнат.

- Участвали ли сте в протестите пред Партийния дом?

- Бях на тези протести, но не съм сред организаторите им. Това беше една изключителна проява на гражданска доблест, граничеща със себеотрицание, защото откритите, публични форми на протест тогава се наричаха вражески прояви, контрареволуционни действия и ред още названия, които в най-добрия случай водеха до изселване, а в най-лошия... Най-лошият вариант се наричаше на професионалния жаргон на „органиите” – „остри извънсъдебни мероприятия”. Нали сте чували – „няма човек, няма проблем”.

И не вярвайте, ако някой ви каже, че същите тези „органи” са били изненадани от протестите. Те бяха колкото рис-

ковани за преките участници, толкова и удобни за перестройчиците, които все още не рискуваха да излязат на светло.

Още тогава, в помътнялата политическа вода, започваше пренареждането на политическите пластове, създаването на легенди и биографии на новите мъченици на правата вяра. Нали помните: „роднина-милиционер, роднина-милиционер“. Въобще боза и както много пъти в човешката история – капан за наивници. Много чистата екзалтация на тези, повярвали в своята сила хора, след това щеше да бъде канализирана, организирана, експлоатирана и в крайна сметка претопена в екологичен политически сапун за нечисти съвестни.

- Вашата статия във вестник „Литературен фронт“ (февруари 1988 г.) предлагана ли е на други издания? След нейното публикуване имали ли сте „сблъсък“ с тогавашната власт?

- През 1988 година и аз както мнозина бях подивял от гняв и отчаяние, че сме сами с болката си и мнозина гледаха на нас, русенци, със смесица от съчувствие и любопитство, но не и с желание да ни протегнат ръка. Още по-малко пък контролираните от властта медии. Затова и заглавието на моя отчаян публицистичен вопъл отпечатан във вестника на Съюза на българските писатели – „Литературен фронт“, озаглавих: „И всяко вдишване е едно проклятие“. Тогавашният „Литературен фронт“ много искаше да заприлича на „Литературная газета“ – рупор на перестройката в Съветския съюз и новите горбачовски деяния. Такива като мен са много удобни, когато започне детската игра „Охльо-бохльо, покажи си рогата“. Хич нямаше нужда някой да ме кандърдисва да си „покажа рогата“.

И изведнъж около мен се образува вакуум. Никой не вярваше, че се самоубивам доброволно. А онези, на които никога не им е стискало да си покажат рогата, шушнеха

скептично: „Те ченгетата са му го поръчали”. Между другото Кеворк Кеворкян също отказа да направи предаване, посветено на русенския проблем.

Разбира се, ченгетата също откликнаха. Повикаха ме на разговор. Не им го отричам – държаха се интелигентно, в крайна сметка същия въздух дишаха и техните деца. Предупредиха ме, обясниха ми какво ни гласи империализма и колко е висока цената на политическата наивност. Гласовете им звучаха със школувана строгост, както се казва – старая се заради записа, ала очите им бяха неуверени и тревожни. Пък и от стената вече гледаха не Брежнев, Черненко или Андропов, а новият съветски лидер Горбачов.

Имаше и една демонстративна акция в дома ми, инсценировка на кражба, при която беше доста поразхвърляно – може и да са търсили доларите, с които са ми платили американците, кой знае...

На традиционните априлски събирания на Съюза на писателите председателят на съюза Левчев се приближи към мен и ме призова да разсея психозата, създадена се около Русе, да се изкажа положително за действията на властите и въобще да замажа нещата. Позовах се на петата поправка на американската конституция, която позволяваше да се мълчи, свитата около председателя се отдръпна моментално от мен като от прокажен, а в очите на председателя се мярна смесица от яд и съчувствие. Той все още вярваше, че може да се смеси олио и вода без да се тръска шишето. Някои скришом ме поздравяваха, други клатеха скептично глави: „Ние си ядохме нашия бой, сега ти си на ред, хак ти е!”

- Имате ли близки или приятели, изселили се от Русе заради обгазяванията? Дали са се върнали по-късно в Русе?

- Изселиха се много млади семейства с малки деца. Особено с деца, които имаха астматични бронхити или

бронхиална астма. Отровени бяха не само хората – отровено беше и бъдещето на Русе. Имаше опасност да останат само камъните, за да ги изследват археолозите и древното име, което говореше за пристанище за шейсет кораба. Корабите отплаваха, без надежда да се върнат. Русе постепенно се превръщаше в селище на инките – сгради без хора, дървета без птици, звуци без ехо. Но чудото стана.

В София беше създаден Комитет на защита на Русе, приближени на властта с все още съхранено чувство за чест и достойнство, макар и от соцреформаторски позиции, надигнаха глас в защита на Русе. Размърдаха се кинодейците, завъртяха се камери, най-послед по проблема започна да се говори. И по този начин, който напомняше на приливна вълна.

Но когато екологията стане част от политиката, можем ли да говорим за хепиенд на русенската история с въздуха? Според мен – не. И ме измъчва едно любопитство. Колко от онези деца, които майките изведоха с колички на площада, за да събудят обществената съвест, та колко от онези деца сега като възрастни са поели екологичната щафета. Защото русенската история, пак да го кажа, не е извън контекста на продължаващото екологично сгромолясване на света. Децата от количките вече сами тикат детски колички. И докато ги тикат, зад тях пламтят звездите на неугасените фасове. Звезди ли?

Септември 2008 г.

Д-р Руденко Йорданов отговори писмено на поставените въпроси.